

Στα βήματα του τσάρλεστον ή Το καταλανικό μυστήριο της Σαντορίνης

Δημήτρης Καλοκύρης

The Athens Review of Books – Αθηναϊκή Επιθεώρηση του Βιβλίου 75 (2016)

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ: Ερευνητική άσκηση μέσω διαδρομών του διαδικτύου, προς αναζήτηση νέων φιλολογικών ηθών δια της προσφιλούς μου τεχνικής του κολάζ. Τα στοιχεία που παρατίθενται για τους συγγραφείς και για τα ορειβατικά περιστατικά αποτελούν σύμπτυξη φράσεων διαφόρων μελετητών διά της κοπής και επανακόλλησης. Προέρχονται από τα ψηφιακά αρχεία του ΕΚΕΒΙ, της ΒΙΒΛΙΟΝΕΤ και ποικίλες διαδικτυακές πηγές που, ως επί το πλείστον, τίθενται εντός εισαγωγικών.

Ο καταλανός ελληνιστής Εουζέμπι Αγιένσα ι Πρατ, σε μια πρόσφατη μελέτη για τον συμπατριώτη του ποιητή και μεταφραστή Κάρλες Ρίμπα και τη σχέση του με τη νεοελληνική λογοτεχνία, παραθέτει ένα απόσπασμα από γράμμα που έστειλε ο Ρίμπα στον φίλο του Josep Obiols, στις 19 Σεπτεμβρίου 1927 από την Πάτρα, περιμένοντας το πλοίο για Ιταλία, καθώς ολοκλήρωνε το μοναδικό ταξίδι του στην Ελλάδα (11 Αυγούστου-28 Σεπτεμβρίου, συνοδευόμενος από την επίσης ποιήτρια σύζυγό του):

Στη Σαντορίνη —γράφει (28 Αυγούστου έως 1η Σεπτεμβρίου)— εξέπληξα έναν μεγάλο Έλληνα συγγραφέα που γνώρισα, έναν άνθρωπο ναρκισσιστή και τυραννικό, προχωρημένης ηλικίας, ο οποίος, εκτός από το πάθος του για το λογοτεχνικό του έργο, είναι και παθιασμένος κήρυκας του αλпинισμού, ένα είδος Σ. Α. Τόρες, δηλαδή. Που λες, μιλούσα, ούτε κι εγώ δε θυμάμαι για τι, σαν να μιλούσα για το πιο φορκιαστικό πράγμα στον κόσμο. «Υπάρχει κάτι ακόμα πιο φορκιαστικό», μου λέει με ύφος σοβαρό. Έκπληξη. «Ποιό;» — «Το τσάρλεστον». Εγώ αντέδρασα: «Μα, για τ'όνομα του Θεού, τι λέτε, το τσάρλεστον εμπερικλείει ολόκληρη την εποχή μας, συμπεριλαμβανομένης της κωμικής της αντίληψης για τον άνθρωπο κτλ.». Δεν καταφέραμε να τα βρούμε —καταλήγει.

(Βλ. *Ο Κάρλες Ρίμπα και η νεοελληνική λογοτεχνία. Η Ελλάδα ως παράδειγμα εθνικής αναγέννησης στην Καταλονία*, εκδ. Εκάτη 2015. Η μετάφραση οφείλεται στον Δημήτρη Ψαρρά.)

Ο Κάρλες Ρίμπα ι Μπρακόνς (Carles Riba i Bracons, 1893-1959) υπήρξε σπουδαία μορφή των καταλανικών γραμμάτων και είναι γνωστός για τις μεταφράσεις πολλών αρχαίων ελλήνων στα καταλανικά καθώς και για τις πρώτες μεταφράσεις του Καβάφη στην Ισπανία. Την δεκαετία του 1920 σπούδασε στη Γερμανία. Ήταν δημοκρατικός και κατά τον Εμφύλιο πόλεμο αναγκάστηκε να διαφύγει στην Γαλλία μαζί με την, κατάτι πρεσβύτερη, σύζυγό του Κλεμεντίνα Αρδερίου, όπου συνέχισε την συγγραφική και μεταφραστική του δραστηριότητα. Στην εποχή αυτή ανάγονται οι σημαντικές *Ελεγείες της Μπιερβίλ* (1943).

Μετά την επιστροφή του στην Ισπανία, εκπροσώπησε την καταλανική λογοτεχνία στα τρία συνέδρια που διοργάνωσαν οι ισπανόφωνοι διανοούμενοι της Ισπανίας, παρά την καταπίεση της καταλανικής κουλτούρας στα χρόνια της δικτατορίας του Φράνκο.

Από τα λατινικά μετέφρασε στα καταλανικά Βιργίλιο, Κορνήλιο Νέποτα και Πλάυτο. Από τα αρχαία ελληνικά την Οδύσσεια του Ομήρου, Πλούταρχο, Αριστοτέλη, Ξενοφώντα, τέσσερεις τόμους με τραγωδίες του Σοφοκλή, Ευριπίδη (*Μήδεια*), τρεις τόμους με τραγωδίες του Αισχύλου κ.ά. Από τα εβραϊκά μετέφρασε το *Άσμα Ασμάτων*. Από τα γερμανικά αδελφούς Γκριμ, Χόφμαν, Κάφκα, Χέλντεριν, Ρίλκε. Από τα αγγλικά Έντγκαρ Άλαν Πόου κυρίως, από τα γαλλικά Κοκτώ κ.ά., από τα νέα ελληνικά Καβάφη, από τα ιταλικά τον *Βίο του Μπενβενούτο Τσελίνι* κλπ. (Πηγή: Βικιπαίδεια. Για περισσότερα βλ. το έργο του Jaume Medina Carles Riba, Publicacions de l' Abadia de Montserrat, 1989 και τη βιβλιοπαρουσίαση της μελέτης του Αγιένσα από τον Νίκο Πρατσίνη στο ωραιότατο άρθρο του «Η καταλανική ανακάλυψη της Ιθάκης» στο περ. *The Books' Journal*, 1.5.2016 (σσ. 53-57).

*

Από το παράθεμα της επιστολής τού Ρίμπα τίθεται αμέσως το ερώτημα: ποιός μπορεί να είναι αυτός ο αταύτιστος «προχωρημένης ηλικίας μεγάλος έλληνας συγγραφέας», τον οποίο χαρακτηρίζει «ναρκισσιστή και τυραννικό», ο οποίος βρίσκεται τον Ιούνιο του 1927 στη Σαντορίνη (για διακοπές;), είναι παθιασμένος με τον αλπινισμό, μιλά προφανώς κάποια ξένη γλώσσα (γαλλικά ή γερμανικά) με τον 34χρονο καταλανό ποιητή και είναι ενήμερος για τη μόδα του χορού τσάρλεστον που λίγα χρόνια πριν έχει εκραγεί στη Νότιο Καρολίνα (1923) και έφτασε στο αποκορύφωμά του ακριβώς εκείνη την εποχή, δηλαδή μεταξύ 1926 και 1927.

Παρακάμπτουμε το ερώτημα τι έννοει «μεγάλος» και ποιός τον καθόρισε: αυτοκαθορίστηκε ή το αναγνώρισε ο 34χρονος Ρίμπα;

Γρήγορα εξαιρείται ο Παλαμάς (που ήταν τότε 68 χρονών) και ο πολύ νεότερος Σικελιανός (τότε ήταν 46), με τους οποίους δεν φαίνεται από πουθενά να συναντήθηκε, παρόλο που είχε μαζί του συστατικές επιστολές και για τους δυο από καταλανικό πνευματικό ίδρυμα.

Από την έρευνα θα απέκλεια επίσης τον Νιρβάνα λ.χ. (61 ετών), όπως και τον Καζαντζάκη (44 ετών και με ελάχιστο, ως τότε, έργο).

Πιθανοί υποψήφιοι που να συνδυάζουν τα δεδομένα της ηλικίας, της γλωσσομάθειας και της αναγνωρισμένης φήμης θα μπορούσαν να είναι ο Προβελέγγιος, ο Πάλλης, ο Μπάμπης Άνινος, ο Ψυχάρης, ο Καμπούρογλου και, ίσως, ο Δροσίνης.

Το 1927 είναι η χρονιά που η Βουλή ψηφίζει το Σύνταγμα της Ελλάδας και κάνει πρεμιέρα η πρώτη ομιλούσα ταινία: *Ο τραγουδιστής της τζαζ*.

Ο Αριστομένης Προβελέγγιος (1850-1936) από τη Σίφνο, σπούδασε στη φιλοσοφική σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και μετά στα πανεπιστήμια του Μονάχου, της Λειψίας και της Ιένας. Επιστρέφοντας από τη Γερμανία έλαβε ενεργό μέρος στην πνευματική ζωή της Αθήνας. Υπήρξε μέλος της Ακαδημίας Αθηνών από την ίδρυσή της. Ασχολήθηκε και με την πολιτική και εκλέχτηκε βουλευτής Μήλου από το 1899 ως το 1905. Διατέλεσε επίσης γραμματέας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Στα σημαντικότερα έργα του συγκαταλέγεται η έμμετρη μετάφραση του *Φάουστ* του Γκαίτε, η πρώτη στην ελληνική γλώσσα, που αποτέλεσε εκδοτικό γεγονός για την εποχή. Έγραψε επίσης λυρικά και δραματικά ποιήματα, δράματα και τραγωδίες. Αρχίζοντας ως ποιητής της καθαρεύουσας, αποδέχθηκε βαθμιαία (από την εποχή της παλαμικής «γενιάς του 1880») το μήνυμα του δημοτικισμού.

Το 1927 ήταν 77 ετών. Ήταν γλωσσομαθής, θα χαρακτηριζόταν όμως κυρίως ως ποιητής.

Ο Αλέξανδρος Πάλλης (1951-1935) γεννήθηκε στον Πειραιά. Παρακολούθησε μαθήματα στη Φιλοσοφική Σχολή της Αθήνας, αλλά αναγκάστηκε να διακόψει τις σπουδές του για οικονομικούς λόγους και έφυγε για το Μάντσεστερ της Αγγλίας. Αρχικά εργάστηκε στο κατάστημα μιας θείας του, μετά το γάμο του όμως με την κόρη του Παντιά Ράλλη, μπήκε στον εμπορικό οίκο των αδελφών Ράλλη και κατόπιν έφυγε για τη Βομβάη των Ινδιών. Από το 1894 εγκαταστάθηκε στο Λίβερπουλ ως το τέλος της ζωής του.

Ο Πάλλης, μαζί με τον Ψυχάρη και τον Εφταλιώτη, είναι γνωστός κυρίως ως πρωτοπόρος του δημοτικιστικού αγώνα. Ολόκληρο το λογοτεχνικό έργο του, πρωτότυπο και μεταφραστικό είναι στρατευμένο στην υπεράσπιση της δημοτικής, ενώ παράλληλα στάθηκε και ο βασικός χρηματοδότης του κινήματος του δημοτικισμού, ενισχύοντας αρθρογράφους και συγγραφείς όπως ο Παλαμάς, ο Ξενόπουλος, ο Φιλήντας, ο Νιρβάνας, έντυπα όπως ο Νουμάς, ο Λαός, η Ακρόπολη και εκδόσεις βιβλίων και φυλλαδίων σχετικών με το γλωσσικό ζήτημα. Το πρωτότυπο λογοτεχνικό του έργο αποτελείται από δύο ποιητικές συλλογές και ένα αφήγημα, ο *Μπρουςός* που εντάσσεται στην παράδοση του Ψυχάρη και στο ευρύτερο λογοτεχνικό ρεύμα της διδακτικής πεζογραφίας.

Ο Πάλλης κυρίως ασχολήθηκε με τη λογοτεχνική μετάφραση, στοχεύοντας στην ανάδειξη της εκφραστικής επάρκειας της δημοτικής σε όλα τα είδη του γραπτού λόγου. Γνωστότερες είναι οι μεταφράσεις του της ομηρικής *Ιλιάδας*, καθώς και της *Καινής Διαθήκης* (με τον τίτλο *Νέα Διαθήκη*), η οποία στάθηκε αφορμή για την έκρηξη των αντιδράσεων των εκκλησιαστικών και αντιπάλων του δημοτικισμού κύκλων. Οι αντιδράσεις αυτές οδήγησαν τον ίδιο χρόνο στις αιματηρές φοιτητικές συγκρούσεις στην Αθήνα, γνωστές ως «Ευαγγελικά», οι οποίες προκάλεσαν την

παραίτηση της κυβέρνησης Θεοτόκη και του Αρχιεπισκόπου. Ο Πάλλης μετέφρασε επίσης έργα των αρχαίων τραγικών, του Σαίξπηρ, καθώς επίσης φιλολογικές, φιλοσοφικές, ιστορικές και άλλες επιστημονικές μελέτες. Μεγάλο μέρος του έργου συγκέντρωσε στα *Κούφια καρύδια* (Λίβερπουλ 1915) με το ψευδώνυμο Λέκας Αρβανίτης.

Το 1927 ήταν 76 ετών.

Ο Μπάμπης Αννινός (1852-1934) υπήρξε δημοσιογράφος, ποιητής και θεατρικός συγγραφέας. Γεννήθηκε και μεγάλωσε στο Αργοστόλι της Κεφαλονιάς, όπου και εργάστηκε αρχικά ως γραφέας στο τελωνείο μέχρι το 1870, όπου μετεγκαταστάθηκε στην Αθήνα για να εργαστεί ως υπογραμματέας στην Εισαγγελία Αθηνών και για να επιδοθεί στη λογοτεχνία. Αργότερα διορίστηκε υπάλληλος στο Προξενείο της Ρώμης και της Νάπολης. Το 1878 επιστρέφει οριστικά στη Αθήνα και αποφασίζει να ασχοληθεί ενεργά με τη δημοσιογραφία. Από τότε συνεργάστηκε με πολλές εφημερίδες και περιοδικά χρησιμοποιώντας διάφορα ψευδώνυμα. Υπήρξε από τους ιδρυτές και μόνιμους συντάκτες της εφημερίδας *Το Άστυ* και αρχισυντάκτης της *Καθημερινής*. Παράλληλα ασχολήθηκε με την ποίηση, την πεζογραφία, τη μετάφραση, την ιστοριογραφία και το δοκίμιο, ενώ έγινε ευρύτατα γνωστός για τα εύθυμα θεατρικά του έργα. Ενδεικτικό της επιτυχίας του είναι ότι το μονόπρακτο έργο του *Ζητείται υπηρέτης* επιλέχθηκε για την προεμιέρα του Βασιλικού Θεάτρου το 1901. Ήταν γνωστός για την κωμική φλέβα του και τα αστεία λογοπαίγνιά του. Ιδρυτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών, συνιδρυτής της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας, πρόεδρος των Εταιρείας Ελλήνων Δραματικών Συγγραφέων και συγγραφέας δημοφιλών θεατρικών έργων. Για τη συνεισφορά του στα γράμματα τιμήθηκε με βραβεία και διακρίσεις.

Το 1927 ήταν 75 ετών. Η μόνη πιθανότητα να συνδέεται με το πρόσωπο που αποκρύπτει ο Ρίμπα είναι η χιουμοριστική, ίσως, αναφορά στο τσάρλεστον, τόνο που, ενδεχομένως, δεν κατάλαβε ο καταλανός.

Ο Γιάννης Ψυχάρης (1854-1929) φιλόλογος και λογοτέχνης, συγγραφέας, καθηγητής της Ελληνικής γλώσσας στο Παρίσι, ήταν γνωστός για το ρόλο του στο κίνημα του δημοτικισμού και τον αγώνα του για την καθιέρωση της δημοτικής σε επίσημη γλώσσα του ελληνικού κράτους. Σημαντικότερο έργο του είναι το πεζογράφημα *Το ταξίδι μου*, γραμμένο με τους μέχρι τότε αδημοσίευτους κανόνες της δημοτικής γλώσσας, το οποίο έλαβε ευρύτατη δημοσιότητα, αλλά και αρνητικές κριτικές από τους υποστηρικτές της καθαρεύουσας.

Γεννήθηκε στην Οδησό της Ρωσίας (σημ. Ουκρανίας). Μεγάλωσε στην Κωνσταντινούπολη και σε ηλικία 15 ετών έφυγε για τη Μασσαλία, όπου και έμεινε κοντά στο θείο του ολοκληρώνοντας τη γυμνασιακή του μόρφωση. Σπούδασε φιλοσοφία, φιλολογία και γλωσσολογία στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης και γερμανική φιλολογία, καθώς και μεσαιωνική και νεοελληνική φιλολογία στο

πανεπιστήμιο της Βόννης στην Γερμανία (1871-1872). Το 1884 έγινε υφηγητής της Μεσαιωνικής και Νεοελληνικής Φιλολογίας στην Πρακτική Σχολή Ανωτέρων Σπουδών του Παρισιού. Το 1925 πραγματοποίησε διαλέξεις για την ελληνική γλώσσα στην Αθήνα, στην Κρήτη, στην Μυτιλήνη κ.α. Επανερχόμενος στο Παρίσι έγινε καθηγητής της έδρας της νεοελληνικής γλώσσας στη Σχολή Ανώτερων Σπουδών.

Μετά από *Το ταξίδι μου*, δημοσίευσε μια σειρά από διηγήματα και μυθιστορήματα και με τον γενικό τίτλο *Ρόδα και μήλα* που περιλαμβάνουν αναμνήσεις, κριτικές και επιστημονικές μελέτες.

Το 1927 ήταν 73 ετών. Εκτός την γλωσσομάθεια, του δίνει πιθανότητες ταύτισης οι περιοδίες του σε πόλεις και νησιά (μεταξύ των οποίων και η Σαντορίνη, κάποτε) για διαλέξεις.

Ο Γεώργιος Δροσίνης (1859-1951) γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε Νομική και Φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και Ιστορία Καλών Τεχνών και φιλολογίας στη Γερμανία. Επέστρεψε στην Αθήνα και από το 1889 ως το 1897 υπήρξε διευθυντής του περιοδικού *Εστία*, που μετέτρεψε σε εφημερίδα το 1894. Το 1899 μαζί με τον Δημήτριο Βικέλα ίδρυσαν το Σύλλογο προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, όπου εξέδωσε λογοτεχνικά έργα, λαογραφικές και άλλες μελέτες. Ίδρυσε τις σχολικές βιβλιοθήκες και το Εκπαιδευτικό Μουσείο. Συνέβαλε επίσης στην ανέγερση του Οίκου Τυφλών και στην ίδρυση της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρίας (1908). Διετέλεσε τμηματάρχης του υπουργείου Παιδείας, ενώ υπήρξε επίσης ιδρυτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών. Από το 1922 διηύθυνε το *Ημερολόγιον της Μεγάλης Ελλάδος*.

Τιμήθηκε με το Αριστείο Γραμμάτων και Τεχνών της Ακαδημίας Αθηνών, ενώ το 1947 προτάθηκε από το Ελληνικό Κράτος για το βραβείο Νομπέλ, σε αναγνώριση της αξίας του έργου του (βραβείο το οποίο, τελικά, απονεμήθηκε στο Αντρέ Ζιντ).

Το 1927 ήταν 68 ετών, αλλά και αυτός μάλλον θα χαρακτηριζόταν κυρίως ποιητής.

Ο φιλέρευνος Φ.Δ. Δρακονταειδής, που έλαβε γνώση της παρούσας έρευνας, πρότεινε επίσης τον Κωνταντίνο Ράδο (1862-1931) πού υπήρξε λογοτέχνης και ναυτικός ιστορικός. Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε στη Ριζάρειο Εκκλησιαστική Σχολή και στη συνέχεια νομική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και ιστορία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, στο Βουκουρέστι και το Παρίσι. Στο Βουκουρέστι συνεργάστηκε με την εφημερίδα Πατρίς. Το 1907 του ανατέθηκε η αντιπροσωπεία της Ελλάδας στην διεθνή ναυτική έκθεση του Μπορντό, στην οποία οργάνωσε το ελληνικό τμήμα και απέσπασε μεγάλα βραβεία και τιμές. Το 1895 διορίστηκε ως καθηγητής Ναυτικής Ιστορίας στη Σχολή Ναυτικών Δοκίμων και μετά την πραγματοποίηση του διδακτορικού του στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης ως έκτακτος καθηγητής στην έδρα Γενικής Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Παραιτήθηκε το 1924 για να ασχοληθεί με τη συγγραφή. Διετέλεσε πρόεδρος της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος.

Το 1927 ήταν 65 ετών, αλλά το μεγαλύτερο μέρος της συγγραφικής του παραγωγής αποτελούν οι ιστορικές μελέτες. Στη λογοτεχνία εμφανίστηκε με τα *Ναυτικά διηγήματα* το 1910, ενώ τα διηγήματα που τον έκαναν γνωστό θα κυκλοφορήσουν το 1930. (Πρόσφατη επανέκδοση από τις εκδ. Νεφέλη: *Ο πειρατής της Γραβούσης*, 1988, όπου συγκεντρώνονται τα διηγήματά του).

Τέλος, ο Δημήτριος Καμπούρογλου (1852-1942) γεννήθηκε στην Αθήνα. Οι γονείς του ήταν εξαιρετικά καλλιεργημένοι. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και άσκησε στη δικηγορία για δεκαπέντε χρόνια. Στη συνέχεια εργάστηκε στο δημόσιο τομέα (Πρωτοδικείο Αθηνών, Αρχαιολογική Εταιρεία, Εθνική Βιβλιοθήκη, της οποίας διετέλεσε και διευθυντής από το 1904 ως το 1917). Ασχολήθηκε παράλληλα με τη δημοσιογραφία. Στα πλαίσια της δραστηριότητάς του συγκέντρωσε ιστορικό και χρονογραφικό υλικό για την Αθήνα, επανέκδωσε το ιδρυμένο από τον πατέρα του περιοδικό *Εβδομάς*, του οποίου ανέλαβε και τη διεύθυνση (1884-1886) και κυκλοφόρησε το λαογραφικό περιοδικό *Δίπυλον* (1910-1912). Το 1923 τιμήθηκε με το κρατικό Αριστείο των Γραμμάτων.

Στο σύνολο του έργου του κυριαρχεί η πρόθεσή του να καταγράψει την ιστορία της Αθήνας και για το λόγο αυτό στράφηκε τόσο στην ιστορική και λαογραφική μελέτη του παρελθόντος, κυρίως της περιόδου της τουρκοκρατίας, όσο και στην παρατήρηση της σύγχρονης του πραγματικότητας με έμφαση στα λαϊκά κοινωνικά στρώματα.

Το 1927 ήταν 75 ετών. Εκείνη τη χρονιά μάλιστα εξελέγη τακτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών (αργότερα έγινε και πρόεδρος της).

*

Όλοι αυτοί πληρούν λίγο πολύ τους όρους: Ηλικία πάνω των 65 («προχωρημένης ηλικίας» για την εποχή), γνώση ξένων γλωσσών (έχουν σπουδάσει ή / και ζήσει στο εξωτερικό). Μόνο ο Καμπούρογλου δεν είχε σπουδάσει στο εξωτερικό. (Άσχετο: τόσο αυτός όσο και ο Άννινος υπήρξαν μέλη της Μεγάλης Τεκτονικής Στοάς).

Το ζητούμενο είναι να εντοπιστεί η παρουσία κάποιου από αυτούς στη Σαντορίνη το 1927 που, από τον Μάιο του 1926 μέχρι τον Ιανουάριο του 1928 απολάμβανε μια παύση της ηφαιστειακής δραστηριότητας.

Η Σαντορίνη ανέκαθεν αποτελούσε τόπο διακοπών (εκεί λ.χ. παραθερίζει το καλοκαίρι του 1926 ο έφηβος Ελύτης), αλλά και τόπο εξορίας. Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του στρατηγού Πάγκαλου φυλακίστηκε στη Σαντορίνη (Φεβρουάριος - Απρίλιος 1926) ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου. εκεί εξορίστηκε και ο Γληνός το 1939, επί Μεταξά.

(Τη Σαντορίνη είχε επισκεφτεί το καλοκαίρι του 1937 ο Ζαν-Πολ Σαρτρ μαζί με την Σιμόν ντε Μπอบουάρ και λέγεται ότι από το χωριό Εμπορείο εμπνεύστηκε το σκηνικό του θεατρικού του έργου *Οι μύγες*).

Το 1927 τη φωτογραφίζει η Έλλη Σουγιουλτζόγλου (βλ. *Nelly's, Σαντορίνη, 1925-1930*, έκδοση Αρχείου Θηραϊκών Μελετών-Συλλογής Δ. Τσίτουρα, 1987, 5η έκδ. 2016). Τον ίδιο χρόνο η Nelly's θα μπει στον κύκλο του Σικελιανού και θα φωτογραφίσει τις Δελφικές Γιορτές (Μάιος 1927) ενώ συνεργάζεται με τον Καμπούρογλου, ο οποίος γράφει τα κείμενα για το φωτογραφικό της λεύκωμα *Η παλαιά πόλις των Αθηνών* κι εκείνη θα του φιλοτεχνήσει αργότερα (1935) ένα θαυμάσιο πορτρέτο καθισμένο στο γραφείο του.

Από τη Σαντορίνη, στις 29 Αυγούστου, ο Ρίμπα στένει γράμματα στον Marçal Olivar και στην Adela M. Trepal. Στις 2 Σεπτεμβρίου, επιστρέφοντας προς Πειραιά, το πλοίο σταματά στη Σύρα απ' όπου, στις 2 Σεπτεμβρίου, γράφει στον φίλο του Ζ. Ουμπιόλς:

Ερχόμαστε από τη Σαντορίνη, την ξέρετε; Και, εάν τη θέλετε επί το επισημότερον, από τη Θήρα. Κανείς όμως, ούτε και εμείς οι ίδιοι, δεν πρόκειται να μάθει γιατί όντως πήγαμε στη Σαντορίνη (...). Άλλοτε, το νησί είχε το σχήμα στρογγυλού τσουρεκιού, μια καταβύθιση όμως το κατάντησε να μοιάζει με κρουασάν. Με το που θα αράξετε, βλέπετε ένα γιγάντιο θαλασσογκρεμό, με τα πετρώματα των τοιχωμάτων του να είναι παντού γεμάτα φλέβες, όμοια με το ριγωτό κέικ του Άη Γιώργη που φτιάχνει το ζαχαροπλαστείο Ριέρα [στη Βαρκελώνη]. Πάνω-πάνω, στην κορφή, είναι τα χωριά. Χωριά λευκά, με τα σπίτια να σχηματίζουν στοίβες το ένα πάνω στο άλλο, βάζοντας πλάτη τα μεν για να σκαρφαλώσουν πάνω τους τα δε, συνδεδεμένα με καμάρες, οι οποίες καταλήγουν σε εξομαλυμένες γωνίες χωρίς ακμή ή σε κυλινδρικές επιφάνειες, όπως τα αφρικάνικα σπίτια (...). Το ατμόπλοιο μας άφησε εδώ την Κυριακή και δεν υπάρχει ατμόπλοιο που να αναχωρεί πριν από την Πέμπτη, την Πέμπτη δηλαδή υπάρχουν δυο, που πηγαίνουν σεινάμενα-κουνάμενα αριστερά και δεξιά από το ένα νησί στο άλλο.

(*Η μετάφραση από τα καταλανικά έγινε ειδικά για το κείμενο αυτό από τον Νίκο Πρατσίνη.*)

*

Μια που καμία ακριβής ένδειξη δεν συνδέει την παρουσία κάποιου από τους παραπάνω λογίους στη Σαντορίνη το 1927, ακολουθούμετο επίμενο «κλειδί», τον αλпинισμό: Ο Ελληνικός Ορειβατικός Σύνδεσμος Αθηνών, το παλαιότερο ορειβατικό και χιονοδρομικό σωματείο της χώρας, ιδρύθηκε επίσημα το 1928. Αθροίζοντας πληροφορίες από διάφορες πηγές, θεωρείται βέβαιο ότι το 1913 καταγράφεται η πρώτη ανάβαση στην κορυφή του Ολύμπου: Τον Ιούλιο δύο ενθουσιώδεις αρχαιολάτρες και φιλέλληνες ελβετοί, ο γνωστότατος φωτογράφος και εκδότης Φρεντ Μπουασονά (Frederic Boissonas), που περιηγήθηκε για χρόνια την Ελλάδα και ο Ντανιέλ Μπο-Μποβί (Daniel Baud-Bovy), φιλέλληνας συγγραφέας και τεχνοκριτικός, αποφασίζουν να ανέβουν στον Όλυμπο.

Στο Λιτόχωρο τους υποδεικνύουν τον κυνηγό αγριόγιδων και λαϊκό βιολιτζή του χωριού, Χρήστο Κάκαλο, σαν οδηγό. Ο Κάκαλος, αφού προσπαθεί να τους αποτρέψει αρχικά, στο τέλος συμφωνεί και στις 28 Ιουλίου ξεκινούν την ανάβαση, αλλά είναι απρόθυμος να τους κουβαλήσει έστω και

μια φωτογραφική μηχανή. Μετά δύο μέρες οι δύο περιηγητές βλέπουν την κορυφή. Την 1η Αυγούστου κατευθύνονται μέσα σε ομίχλη προς το Μύτικα». Οι ελβετοί δένονται μεταξύ τους με σχοινί για ασφάλεια, ενώ ο Κάκαλος σκαρφαλώνει ξυπόλητος. «Στις 9 το πρωί κι ενώ δεν μπορούν να δουν τίποτα τριγύρω από την ομίχλη, φτάνουν σε κάποιο σημείο, που λαθεμένα θεωρούν ως κορυφή, όπου φτιάχνουν ένα μικρό βωμό από πέτρες και τοποθετούν την Ελβετική σημαία κι ένα μπουκάλι με κάρτες που γράφουν τα ονόματά τους. Ξαφνικά, ένα ελάχιστο άνοιγμα στο σύννεφο, τους φανερώνει την πραγματική κορυφή, που ήταν λίγο πιο ψηλά. Συνεχίζουν και φτάνουν μέχρι εκεί, ξεχνώντας πίσω τους το μπουκάλι και τη σημαία. Η ώρα ήταν 10:25 το πρωί, 2 Αυγούστου 1913.

Το 1919 οι δύο ελβετοί θα ανέβουν ξανά στον Μύτικα, με βαρύ φωτογραφικό εξοπλισμό, χωρίς όμως τη συνοδεία του Κάκαλου αυτή τη φορά. Ξαναβρίσκουν πάντως το μπουκάλι που είχαν σφηνώσει ανάμεσα σε πέτρες στην πρώτη τους ανάβαση.

Το 1930 τυπώνεται στη Γενεύη το βιβλίο του Μπουασονά *Le Tourisme en Grèce*, σε τέσσερις γλώσσες. Οι φωτογραφίες του κάνουν το γύρο του κόσμου, μαζί με εκθέσεις και διαλέξεις. Την ίδια χρονιά γίνεται γνωστή διεθνώς η πρώτη ανάβαση του Ολύμπου χάρη στο βιβλίο του *La Grèce Immortelle (Η αθάνατη Ελλάδα)*.

Ο γιος του Μπο-Μποβί, Σαμουέλ, υπήρξε σπουδαίος εθνομουσικολόγος και μεταφραστής έργων της ελληνικής λογοτεχνίας. Το 2013 ο εγγονός του δώρησε το φωτογραφικό αρχείο του στο Μουσείο Φωτογραφίας της Θεσσαλονίκης. Από τις εκδόσεις Μίλητος και Ελευθερουδάκης κυκλοφόρησε το 2007 το δίτομο έργο *En Grèce. Par monts et par vaux* του Μπο-Μποβί με φωτογραφίες του Μπουασονά. Το καλοκαίρι του 2014 εκτέθηκε στο Μουσείο Φωτογραφίας Θεσσαλονίκης μια επιλογή 150 (από τις 300 και παραπάνω) φωτογραφίες καθώς και άλλο πρωτότυπο υλικό (επιστολές, βιβλία κ.ά. αντικείμενα) από το αρχείο του Μπουασονά που σχετίζεται με τα ταξίδια στον Όλυμπο). Εξαιρετες όψεις του Ολύμπου βρίσκονται στο τεράστιο φωτογραφικό έργο του Σπύρου Μελετζή ο οποίος, από το 1948 μέχρι το 1993 (σε ηλικία 87 ετών) ανέβηκε στο βουνό δεκαέξι φορές, ειδικότερα δε στο λεύκωμα *Όλυμπος* (1987). Πλούσιο (και σύγχρονο) φωτογραφικό υλικό βρίσκεται επίσης στο λεύκωμα *Όλυμπος, το μυθικό βουνό*, με φωτογραφίες των αδελφών Ζαρζώνη και κείμενα του Χρίστου Ζαφείρη, Θεσσαλονίκη 1999.

Λίγα χρόνια αργότερα, και ενώ η ληστεία εξακολουθεί να βασιλεύει στο Όλυμπο, το ελληνικό κράτος καλεί τον επίσης ελβετό ορειβάτη και τοπογράφο Κουρτς (Marcel Kurz) για να χαρτογραφήσει το βουνό. «Μια σειρά από χονδροειδή λάθη παλιότερων χαρτών διορθώνονται και επιβεβαιώνεται ότι ο Μύτικας είναι η ψηλότερη κορυφή του βουνού, με 2917 μέτρα, όπως προκύπτει από τις τριγωνομετρήσεις. Στην αποστολή συμμετέχει και ο Κάκαλος, ως οδηγός. Στις 12 Αυγούστου, Κουρτς και Κάκαλος γίνονται οι πρώτοι άνθρωποι που πατούν στο Στεφάνι, στα 2909 μέτρα, την τελευταία απάτητη και δυσκολότερη τεχνικά κορυφή του Ολύμπου. Το 1923 ο Κουρτς εκδίδει το βιβλίο *Le Mont Olympe*, το σημαντικότερο μέχρι σήμερα έργο που έχει γραφτεί για τον Όλυμπο και συγκεντρώνει όλα τα διαθέσιμα στοιχεία για την ιστορία της

εξερεύνησης του βουνού και παράλληλα εξιστορεί την αποστολή του με κάθε λεπτομέρεια».

«Μετά το 1925 η ληστεία εξαλείφθηκε εντελώς από τα ελληνικά βουνά και ειδικά από τον Όλυμπο, κύριο καταφύγιο και ορμητήριο ληστών και κλεφτών για αιώνες. Στις 20 Σεπτεμβρίου εκείνης της χρονιάς, γίνεται μάχη ανάμεσα σε απόσπασμα της χωροφυλακής και στη συμμορία του Φώτη Γιαγκούλα, στην Κλεφτόβρυση, όπου βρισκόταν το λημέρι τους και οι όμηροι για τους οποίους η συμμορία είχε απαιτήσει λύτρα. Η μάχη αυτή, που στοίχισε το θάνατο τόσο των ληστών όσο και ενός από τους ομήρους, ήταν η τελική πράξη της ληστείας στον Όλυμπο, τελευταίο προπύργιο του φαινομένου στην Ελλάδα!»

«Στις 12 Σεπτεμβρίου 1927, μια παρέα ορειβατών, οι "Κούκοι" δημιουργούν μια οργανωμένη ομάδα ελλήνων ορειβατών, που στην πορεία θα έπαιζε σημαίνοντα ρόλο στα ορειβατικά πράγματα της Ελλάδας».

Παραθέτω ένα χαριτωμένο κείμενο του Κώστα Ουράνη με τίτλο «Χιόνια στην Πάρνηθα» (Ταξίδια-Ελλάδα, 1930, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»):

Πριν το χιόνι να μαζέψει τις τέντες του και να χαθεί, το ίδιο άξαφνα και μυστηριώδικα όπως ήρθε, οι Αθηναίοι που έχουν αυτοκίνητα έτρεξαν να χαρούν την παραμυθένια αυτή παρουσία... Τις δύο-τρεις τελευταίες αυτές μέρες ο ασφαλτοστρωμένος δρόμος της Πάρνηθος παρουσίαζε τις πρώτες απογευματινές ώρες μια μεγάλη κίνηση ανοιχτών και κλειστών αυτοκινήτων – από τις πολυτελείς Πακάρ ίσαμε τις κατσαριδοειδείς Μόρις.

Όσο ανεβαίναμε τα χιόνια πλήθαιναν. Στα παραπέτα και στις στροφές του δρόμου οι σωροί τους έφθαναν ως τα γόνατα και τ' αυτοκίνητα περνούσαν ανάμεσα στις δύο μαύρες γραμμές που είχαν χαράξει μέσα στα χιόνια τ' άλλα αυτοκίνητα, που είχαν προηγηθεί. Ο αέρας τώρα ήταν δροσερότατος – χωρίς να γίνει ούτε στιγμή παγερός. Διάφοροι, που φοβήθηκαν ν' ανεβούν ως το τέρμα του δρόμου, μήπως και τ' αυτοκίνητά τους κολλήσουν στα χιόνια, είχαν σταματήσει στις τελευταίες στροφές και χαίρονταν το ονειρικό θέαμα των άσπιλων χιονιών που αστραποβολούσαν παντού μέσα στον ήλιο. Άλλοι έπαιρναν φωτογραφίες, άλλοι έπαιζαν χιονιές, άλλοι φόρτωναν τις βαθμίδες του αυτοκινήτου τους με χιόνια, για να τα μεταφέρουν... σαν δείγμα στα σπίτια τους, κι άλλοι τσαλαβουτούσαν ίσαμε τα γόνατα μέσα στο στρώμα του χιονιού με παιδική χαρά... Ήταν ακόμα κι άνθρωποι που είχαν εκδράμει πεζή στις κορυφές της Πάρνηθος από το πρωί – και που γυρνούσαν την ώρα εκείνη, ντυμένοι σαν αλπινιστές, μ' ένα σάκκο τρόφιμα στον ώμο κι ένα μυτερό μπαστούνι στο χέρι.

*

Στο άρθρο «Φυσιολατρικά περιοδικά του μεσοπολέμου», του σεισμολόγου και οικολόγου Σ. Κουρουζίδη διαβάζουμε:

Η συμβολική έναρξη της οργανωμένης φυσιολατρίας, έχει ως ημερομηνία αναφοράς την 26η Δεκεμβρίου του 1920, όταν ο Δ. Καμπούρογλου, με τριάντα εννιά ακόμη πεζοπόρους, συνέταξε ένα μανιφέστο που αποτέλεσε το ιδρυτικό κείμενο του "Οδοιπορικού Συνδέσμου οι 12 Απόστολοι", του οποίου υπήρξε ο πρώτος πρόεδρος. Η προσθήκη "οι 12 Απόστολοι", στον τίτλο του Συνδέσμου, έγινε γιατί οι Απόστολοι ήταν επίσης πεζοπόροι, αλλά και γιατί στην αρχή ο

σύνδεσμος είχε αποκλείσει τη συμμετοχή των γυναικών. Στη συνέχεια, και παρά την αντίθετη γνώμη του Καμπούρογλου, άνοιξε και στις γυναίκες και αφαιρέθηκε το δεύτερο συνθετικό του τίτλου "οι 12 Απόστολοι". Την πρώτη οργανωμένη του εκδρομή πραγματοποιεί τρεις μήνες αργότερα στη Μονή Πεντέλης.

Ο Καμπούρογλου περιγράφει γλαφυρά το ιστορικό της ίδρυσής του πρώτου άτυπου φυσιολατρικού συνδέσμου:

Η πρώτη φυσιολατρική συντροφιά, χωρίς να ονομασθεί έτσι ή να θεωρεί τον εαυτόν της ως τοιαύτην, απετελείτο από μια συντροφιά πέντε συμμαθητών μου, εκ των οποίων οι εξήσαν ερωτευμένοι. Λέγω δε έξι, διότι ο έκτος ήτο μη συμμαθητής μας χάριν του οποίου (είχε σοβαρά πάρει το πράγμα και ήταν βαρειά χτυπημένος) και πατινάδες [καντάδες] εκάναμε, διότι απ' τη συντροφιά ήσαν δύο κιθαρωδοί και ένας φλαουτίστας, εκ των οποίων κιθαρωδών, ο ένας και τραγουδιστής, ο υποφαινόμενος. Ως ερωτευμένοι, λοιπόν, φυσικόν ήταν να παίρνουμε τα βουνά. Ενώ λοιπόν το Σαββατόβραδο συνήθως κάναμε την πατινάδα μας, την Κυριακήν από τον βαθύν όρθρον ξεκινούσαμε να πάμε προς την Καισαριανή ή την Πεντέλη. Περνούσαμε την ημέρα μας στις ρεματιές ή το χειμώνα σε κανένα χάλασμα, όπου ανάβαμε φωτιά από αφάνες που η φλόγα τους είναι σαν χρυσός διαλελυμένος, ανερχόμενος στους ουρανούς από τους εκδρομείς που αποδεικνύουν τοιοτρόπως πως δεν τους χρησιμεύει ο χρυσός εις την γην... Το βράδυ επιστρέφαμε ενθουσιασμένοι με την ψυχήν γεμάτην θάρρος, ελπίδα, αγνότητα και σχετικήν αρετήν. Έτσι ελατρεύαμε την φύσιν χωρίς να της το πούμε. Η συντροφιά μας αυτή που κράτησε ηνωμένη από το έτος 1870 έως το 1880 ήταν ομολογουμένως ο πρώτος φυσιολατρικός σύνδεσμος». Στοιχεία από την *Ιστορία του Ελληνικού Εκδρομισμού*, Β. Κωνσταντινόπουλου, *Ξενία*, τεύχ. 12, 1958 σ. 13»). Ο καθηγητής Γ. Σαρρής ιδρύει, το 1887, τον Περιπατητικό Σύνδεσμο και το 1889 ιδρύεται «Ο άνευ ρεκλάμας Πεζοπορικός Σύνδεσμος, με μέλη του τον Κρυστάλλη, τον Καρκαβίτσα, τον Βλαχογιάννη κ.ά.

Και στο βιβλίο του συγγενή του Δημ. Αλ. Γέροντα *Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλου. Η ζωή και το έργο του* (εκδ. Καραβία 1974) επιβεβαιώνεται η φυσιολατρική του τάση: «Οι πνευματικές συγκεντρώσεις δεν τον εμποδίζουν ν'αναδειχθεί πρωτοπόρος του εκδρομισμού. Λάτρης της φύσεως και υμνητής της ομορφιάς της, πρωτοστατεί για την επέκταση της αγάπης προς αυτήν[...] Έτσι ξεκίνησε ο Καμπούρογλου σαν πεζοπόρος και σαν ορειβάτης [...]».

Από τη μονογραφία του Ιωσήφ Σιακκή *Δ.Γ. Καμπούρογλου, Η ζωή και το έργο του*, ΜΙΕΤ 2012, απομονώνω μερικές περικοπές: «Τα χρόνια από τα 20 ως τα 25 η παρέα του ήταν φυσιολατρική και τις Κυριακές τις περνούσαν στην ύπαιθρο, με τα σακίδια στην πλάτη, πεζοπορώντας σε λαγκάδια, ρεματιές και βουνά της Αττικής» (σ. 39). «Το 1923» ο Καμπούρογλου «αρχίζει να εκδίδει σε τεύχη τον πρώτο τόμο της σειράς "Μελέται και έρευνα". Το πρώτο τεύχος τιτλοφορείται "Ο Άγιος Ηλίας του Σταροπάζαρου και η θυρεοκόσμητος τοιχογραφία του" (Αθηναϊκά οικόσημα, 80 σελ.). Πρόκειται για μια επιστημονική ανακοίνωση του Καμπούρογλου στις 17.12.1921 στην αίθουσα των εκδόσεων Αγκύρας που δόθηκε μπροστά σε ακροατήριο βυζαντινολόγων (Ορλάνδου, Σωτηρίου, Καλογερόπουλου, Ξυγγόπουλου, Ζάχου κ.ά.) και άλλων επιστημόνων σχετικά με την εικόνα της Βρεφοκρατούσας Παναγίας, γνωστής τότε σαν Παναγίας των Καταλανών. Την είχε ανακαλύψει ο αρχιτέκτων Λύσανδρος Κανταντζόγλου το 1849, ανάμεσα στα ερείπια της κάποτε εκκλησίας του Προφήτη Ηλία στην παλιά

συνοικία Σταροπάζαρο των Αθηνών, δίπλα στην εκκλησία των Ασωμάτων Ταξιαρχών (Πύλη της Αγοράς), και ήταν εντοιχισμένη στο τόξο της θύρας. Η εικόνα παριστάνει δεξιά κι αριστερά δυό θυρεούς με τέσσερα γοτθικά γράμματα και την Παναγία ανάμεσα στους θυρεούς. Ο Καμπούρογλου απέδειξε ότι η εικόνα δεν είναι καταλανική αλλά βυζαντινή [...] ανάγεται στον 15ο αιώνα και βρίσκεται στο Βυζαντινό Μουσείο».

Σε υποσημείωση ο συγγραφέας παραπέμπει σε σχόλιο του συντάκτη της *Εστίας* για άρθρο του (μεγάλου ιστορικού της καταλανικής παρουσίας στην Ελλάδα του 14ου αι.) Αντόνι Ρουμπιό i Λιουκ ότι ο Λιούκ «βρήκε πειστικά τα επιχειρήματα του Καμπούρογλου (βλ. εφ. *Εστία*, 10/5/1928) και συμφωνεί».

Στο άρθρο της Μαρίας Ντούρου-Ηλιοπούλου «Ο Antoni Rubió i Lluch ως ιστοριογράφος και η συμβολή του στη μελέτη των καταλανών στην Ελλάδα τον 14ο αιώνα» (*Εώα και Εσπερία* τεύχ. 7, 2007) αναφέρεται ότι «Ο Rubió επισκέφθηκε για πρώτη φορά την Ελλάδα το 1895 και κατά τη διάρκεια των επόμενων ετών συνδέθηκε φιλικά και εξοικειώθηκε με την εργογραφία συγχρόνων ελλήνων λογίων, όπως ο Σπ. Λάμπρος, ο Νικ. Πολίτης, ο Αντ. Μηλιαράκης, ο Δημ. Καμπούρογλου, ο Γεώργ. Δροσίνης, ο Κων. Χρηστομάνος κ.ά., εμπλουτίζοντας έτσι τις γνώσεις του για τον ελληνικό χώρο. Όπως προκύπτει, ο ιστορικός είχε βαθιά γνώση των βυζαντινών πηγών αλλά και της νέας ελληνικής, ενώ είχε προβεί σε μετάφραση πολλών λογοτεχνικών κειμένων, του Βικέλα, του Βιζυηνού, του Δροσίνη και του Εφταλιώτη, όπως και σε συγγραφή δοκιμίων για το ελληνικό μυθιστόρημα».

Για τον θερμό φιλέλληνα Ρουμπιό i Λιουκ, δάσκαλο του Ρίμπα, έχει γράψει εκτενώς και ο μνημονευθείς Εουζέμπι Αγιένσα, το βιβλίο του οποίου αποτέλεσε το έναυσμα του παρόντος συμπλήματος.

*

Συμπερασματικά λοιπόν, παρόλο που η έρευνά μου δεν εντόπισε πουθενά την παρουσία του στη Σαντορίνη εκείνη την εποχή, διακινδυνεύω την υπόθεση ότι «ο μεγάλος Έλληνας συγγραφέας» που γνώρισε ο Ρίμπα το 1927, και τον οποίο περιγράφει ως άνθρωπο ναρκισσιστή και τυραννικό (πότε πρόλαβε να βγάλει αυτά τα συμπεράσματα δεν ξέρουμε...), προχωρημένης (για τα μέτρα τουλάχιστον της εποχής) ηλικίας (75 ετών), ο οποίος, εκτός από το πάθος του για το συγγραφικό του έργο, ήταν και παθιασμένος κήρυκας του αλπινισμού, δεν αποκλείεται να ήταν ο «κυρ Δημητράκης» Καμπούρογλου. Μπορεί να μην ήταν ακριβώς αλπινιστής, όμως σαφώς, όπως είδαμε, «υπήρξε ο πρωτοπόρος του εκδρομισμού στην Ελλάδα» και «παθιασμένος κήρυκας» της ορειβασίας.

Άλλο συνδυαστικό στοιχείο Ρίμπα και Καμπούρογλου είναι επίσης ο κοινός τους γνώριμος, ο Ρουμπιό.

Ξέρουμε, τέλος, ότι ο Καμπούρογλου «απ' τα παιδικά του χρόνια είχε πάρει μαθήματα πιάνου με δάσκαλο στο σπίτι, το οικογενειακό και συγγενικό περιβάλλον του ήταν μουσικόληπτο, αγαπούσε το τραγούδι και τη μουσική σύνθεση...» (Σιακκής, ό.π. σ. 49) και μάλιστα είχε διακριθεί ως μουσικός («εκ των κιθαρωδών, ο ένας και τραγουδιστής, ο υποφαινόμενος», ομολογεί ο ίδιος). Ε, και ως προς το τσάρλεστον... Θα μπορούσε, ενδεχομένως, λόγω κλασικών σπουδών, να εκφράσει την βδελυγμία του (άνκαι εξακολουθεί να ισχύει η υποψία μου για ειρωνική διατύπωση, του γνωστού για το ευρηματικό χιούμορ του Καμπούρογλου που, ίσως, δεν έγινε αντιληπτή από τον καταλανό).

*

Είχα τελειώσει την έρευνα αυτή όταν σ'ένα παλιό τεύχος του περιοδικού για την ποίηση *Reduccions*, έπεσα στο άρθρο του Carles-Jordi Guardiola «Carles Riba: Les cartes del viatge a Grecia» («Τα γράμματα από το ταξίδι στην Ελλάδα», τεύχ. 23-24, Σεπτέμβριος-Νοέμβριος 1984), όπου δημοσιεύεται και ολόκληρη την αλληλογραφία του Ρίμπα από το ταξίδι του στην Ελλάδα, μελέτη την οποία κυκλοφόρησε συμπληρωμένη ο ίδιος επιμελητής στον τόμο *Cartes de Carles Riba*, Βαρκελώνη 1989. Στο πρωτότυπο, λοιπόν, ο Ρίμπα γράφει:

A Santorini vaig deixar parat un gran escriptor grec amb el qual vaig fer coneixença, un home coquet i tiranic, ja d'edat, pero, a part de la seva obra literaria, un apassionat apostol de l'excursionisme, una mena de C.A. Torres. Doncs bé, jo parlava de no recordo que, com de la cosa més horrible del món. «Hi ha una cosa encara més horrible», va dir, solemnement. Expectació. «Que?» – «El charleston». – Jo vaig botar: «Pero no, sant cristia, si dins el charleston hi ha tota la nostra epoca, amb la seva concepció comica de l'home, etc.» No ens vam acabar d'entendre.

Έμεινα στην ακριβή περιγραφή: «un apassionat apòstol de l'excursionisme» (κατά λέξη: «ένας παθιασμένος απόστολος του εκδρομισμού»). Είναι προφανές ότι ο λαμπρός, κατά τα άλλα, έλληνας μεταφραστής υπερέβαλε χρησιμοποιώντας τον όρο «αλπινισμός» παρασέροντάς μας σ'έναν τεράστιο κύκλο ρομαντικών περιπλανήσεων στις κορυφές του Ολύμπου, ενώ ο Ρίμπα μιλούσε για απλή πεζοπορία. Άλλωστε και η μνεία του Σ.Α. Τόρες ενισχύει αυτή την απόδοση: Πρόκειται μάλλον για τον Caesar Augustus Torras (1852-1923), διάσημο ορειβάτη, που θεωρείται και ο πρώτος υποστηρικτής της πεζοπορίας στην Καταλονία.

Και η μνεία αυτή μοιάζει να αυξάνει ακόμα περισσότερο την πιθανότητα να πρόκειται, τελικά, για τον μανιώδη πεζοπόρο Καμπούρογλου.

Αλλά ίσως και όχι...